

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Právní status embrya v kontextu asistované reprodukce

Problémy spojené s reprodukcí žen a mužů, asistovaná reprodukce, či v užším významu umělé oplodnění jsou celospolečenská témata, která stále rezonují, a to nejen s ohledem na aktuální rozvoj moderních technologií, zvyšující se věk matek prvorodiček, ale též vzhledem ke stoupajícímu počtu párů potýkajících se s neplodností. Od roku 1982, v němž se na území České republiky narodilo v Centru asistované reprodukce ve Fakultní nemocnici Brno první dítě pomocí umělého oplodnění, se stal pojem asistované reprodukce běžnou, ne-li všední součástí dnešní moderní doby.

Tomu by měla odpovídat též kvalita právní úpravy, která by byla způsobilá řešit základní otázky spojené s touto oblastí. Zda tomu tak skutečně je, se pokusíme nastínit v tomto článku.

Přestože se následující text zaměřuje primárně na prezentaci pojmu embrya optikou aktuální právní úpravy, je třeba si tento termín v samotném úvodu definovat z pohledu medicíny tak, aby čtenář nebyl na pochybách, do které části prenatalního vývoje lze embryo zařadit a jaké dopady v praxi může jeho právní úprava (či nedostatečná právní úprava) přinášet. Tzv. embryogeneze je prvním obdobím prenatalního vývoje člověka, které nastává v okamžiku oplodnění vajíčka spermií a trvá do 8. týdne oplodnění. V tomto intervalu se bavíme o embryu, z něhož se po ukončení 8. týdne těhotenství stává plod.^[1] Nutno uvést, že odlišení embrya a plodu nemá smysl pouze z hlediska biologického, ale rovněž z pohledu právního. Tento článek se zaměřuje toliko na problematiku embrya, a to z důvodu, že jedna ze dvou využívaných metod v rámci asistované reprodukce, in vitro fertilizace - IVF, je založena právě na přenosu lidského embrya vzniklého oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy, do pohlavních orgánů ženy.

Právní rámec asistované reprodukce

Při krátké úvaze nad veškerými možnými dopady asistované reprodukce a nakládání s lidským genomem, které je nezbytné právně regulovat, je i bez podrobnějších znalostí snadné dospět k závěru, že tato oblast svou komplexností přesahuje hranice jednoho právního odvětví. Důležité souvislosti spojené s nejrůznějšími otázkami vztahujícími se k asistované reprodukci a k pojetí embrya je tak třeba hledat jak v právu ústavním, trestním, správním, občanském, pracovním, tak i v právu rodinném. Základní právní rámec procesu asistované reprodukce a v souvislosti s tím také nakládání s embryem, je pak upraven v zákoně č. [373/2011](#) Sb., o specifických zdravotních službách (dále jen „ZSZS“), který stojí na pomezí práva soukromého a veřejného.

Právní pohled na embryo a jeho status

Odborné články, komentáře či diskuze na téma asistované reprodukce z pohledu práva se jen zřídka obejdou bez posuzování právního statusu embrya. Jedná se o jedno z klíčových témat v oblasti reprodukční medicíny, když samotná povaha embrya a stejně tak určení okamžiku počátku lidského života mohou mít zásadní vliv jak na postupy v procesu asistované reprodukce, tak na to, aby nedocházelo k neoprávněným zásahům do práv tak významných, jako je například právo na lidský život a jeho ochranu.

Embryo z pohledu českého právního řádu

Za výchozí bod při posuzování povahy embrya z pohledu českého práva, je možné označit Úmluvu o lidských právech a medicíně a s ní i Dodatkový protokol o zákazu klonování lidských bytostí (dále jen „úmluva“), kterou Česká republika ratifikovala v roce 2001. Její kapitola IV. se totiž věnuje lidskému genomu, přičemž ve svém článku 13 a 14 upravuje omezení manipulace s lidským genomem a zakazuje využívání asistované reprodukce za účelem volby pohlaví.[2] Současně tato úmluva v čl. 18 výslovně zakazuje vytvářet lidské embryo toliko pro výzkumné účely, avšak výzkum na embryích vytvořených in vitro (umělým oplodněním ve zkumavce) připouští výjimky.[3] Ač je úmluvou alespoň v obecné rovině stanoveno, jak lze, případně nelze s embryem a s genomem v něm obsaženým nakládat, není možné učinit na základě výše uvedených pravidel žádný ucelený závěr o tom, jaký je právní status embrya.

Další indicie je možno hledat v samotné Listině základních práv a svobod (dále taky jako „LZPS“), konkrétně pak v jejím čl. 6 odst. 1, který stanoví, že: „Každý má právo na život. Lidský život je hoděn ochrany již před narozením.“ Pokud pod zájmeno „každý“ můžeme řadit též embryo, měla by být embryím poskytována široká míra ochrany, a to v rozsahu srovnatelném s ochranou lidského života již narozeného člověka. Otázka, zda můžeme embryo pod tento článek skutečně podřadit, je však stále ponechána bez odpovědi a je předmětem několika rozdílných interpretačních proudů. Nutno však podotknout, že dle důvodové zprávy k LZPS bylo pro čl. 6 navrhováno též toto znění „každý má právo na život od početí“, což by jednou pro vždy poměrně snadno vyřešilo velkou škálu současných debat a polemik na toto téma.

Není-li právní status embrya postaven najisto na úrovni ústavní, promítá se pak tato situace zcela logicky na úrovni zákonů či podzákoných právních předpisů. Jedním ze stěžejních zákonů ve vztahu k problematice pojetí člověka a jeho osobnosti a ochrany je nepochybně občanský zákoník, a to zejména ustanovení § 25, dle kterého *„Na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Má se za to, že se dítě narodilo živé. Nenarodí-li se však živé, hledí se na ně, jako by nikdy nebylo.“*[4] Předmětné ustanovení odpovídající zásadě *nasciturus iam pro nato habetur quotiens de commodo eius agitur*[5] působí *ex tunc*, přičemž z jeho znění lze dovodit, že v rámci prenatalního období může být embryu přiznávána pouze určitá skupina práv. Nelze mu proto přiznávat stejná práva jako člověku, když má z pohledu občanského práva své speciální právní postavení.

Naprosto odlišnou situaci pak můžeme pozorovat v úpravě práva trestního, konkrétně pak v rámci úpravy trestných činů proti těhotenství ženy či u skutkové podstaty nedovoleného nakládání s lidským embryem a lidským genomem.[6] Trestné činy proti těhotenství ženy pohlíží na embryo (následně plod) jako na předmět útoku, a to (dle našeho názoru poněkud neuváženě), až do okamžiku počátku porodu. Naopak trestný čin nedovoleného nakládání s lidským embryem a lidským genomem zavádí ochranu embrya – zde je zakotvením tohoto trestného činu zprostředkovaně chráněn i lidský život ještě před narozením a stejně tak jsou jím chráněna také morální a etická pravidla genetického a embryonálního výzkumu.[7]

Z tohoto rozpolceného postoje nejen v rámci právního řádu jako takového, ale i v rámci jednoho právního předpisu (a to předpisu natolik zásadního jako je trestní zákoník), vyvstává otázka, jak může být vlastně s embryem v rámci procesu umělého oplodnění de iure dále nakládáno v situaci, kdy není v případě původního páru, z něhož embryo vzešlo, využito[8]. Tyto nikoliv ojedinělé situace však již nejsou ponechány na volné úvaze a alespoň v tomto ohledu ZSZS stanoví poměrně přesná pravidla. Podle § 9 **ZSZS mohou být nadbytečná embrya uchována pomocí metody kryokonzervace a následně využita ve prospěch nejen stejného páru, ale také páru jiného, a to jeho darováním. V daném případě je tedy s embryem zacházeno jako s věcí, kdy je možné jej skladovat, darovat a se souhlasem páru, z něhož embryo vzniklo, může být též zničeno či použito pro účely výzkumu.**[9]

Embryo a jeho právní postavení ve světle judikatury

Aktuálně nekonzistentní, místy vnitřně rozporný postoj zákonodárce vytváří ideální prostor pro soudní judikaturu v očekávání jakéhosi ucelení výše nastíněných několika pohledů na tuto problematiku. Plynulým navázáním na shora uvedenou právní (myšleno v právním řádu české republiky) nejednotnost v chápání právního pojetí embrya je třeba konstatovat, že tuto situaci prozatím neřeší ani česká justice. Ve snaze nalézt alespoň vzdálené názory soudů k otázce spojené s právním statutem embrya, je možné nahlédnout do judikatury slovenské, kde je ochrana doposud nenarozeného dítěte v rovině ústavněprávní téměř totožná s úpravou českou.^[10] Dle názoru Ústavního soudu Slovenské republiky je v prvé řadě třeba rozlišovat, kdy se jedná o právo na život a kdy o ochranu nenarozeného dítěte, přičemž právo na život podle jeho názoru představuje osobní subjektivní nárok jedince, kdežto ochrana nenarozeného dítěte představuje toliko ústavní hodnotu, jenž není způsobilá dosáhnout intenzity základního lidského práva.^[11] S ohledem na obdobná pojetí ústavní úpravy dosud nenarozeného dítěte lze presumovat, že by byl postoj Ústavního soudu České republiky obdobný. Na potvrzení této domněnky si však budeme muset ještě nějakou chvíli počkat.

Embryo optikou práva mezinárodního

Překročíme-li hranice právního řádu České republiky, je třeba konstatovat, že ani na poli práva mezinárodního nebylo dosaženo žádného konsenzu ve vztahu k právnímu pojetí embrya, a to primárně v důsledku rozdílných náboženských, myšlenkových či kulturních směřování jednotlivých států. Ač se zdají být tyto důvody na první pohled zcela pochopitelné, myšlenka jakéhosi mezinárodního konsenzu alespoň v základních aspektech této problematiky by mohla přinést jisté benefity, například v podobě jednotné ochrany práv jednotlivců na reprodukční volbu, ochranu života, zdraví, soukromí či práv dítěte na znalost svého původu. Stejně tak by mohla přispět při prevenci proti obchodování s lidmi.

Tato rozdílnost v chápání právního statusu embrya v jednotlivých státech je pak vystižena v jednom z významných rozhodnutí, **Vo proti Francii**, zabývajícího se otázkou počátku lidského života v kontextu práva na život. V posuzované věci se jednalo o případ záměny pacientek ve francouzské nemocnici v Lyonu, kdy mělo u jedné z nich dojít k vynětí nitroděložního tělíska. V důsledku nedbalostí lékařského personálu však došlo k záměně dvou pacientek se shodnými jmény a zákroku na jiné pacientce, paní Vo, která však byla toho času těhotná, což u ní zapříčinilo únik plodové vody a nutnost podstoupit přerušeni těhotenství. Paní Vo se proti tomuto nedbalému zákroku bránila, kdy na lékaře podala trestní oznámení nejen z důvodu neúmyslného ublížení na zdraví, ale rovněž **z důvodu zabití jejího nenarozeného dítěte.**

Francouzské soudy, s ohledem na neucelenost právního postavení embrya i plodu v tamním právním řádu, nebyly schopny dojít k jednoznačnému závěru. Proto se paní Vo obrátila na ESLP, kdy namítala porušení čl. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod – právo na život. Oproti případům doposud řešeným na poli mezinárodního soudu, byl tento významný v tom, že u stěžovatelky nešlo o plánovaný potrat, ale tato chtěla mít a porodit dítě, což jí bylo znemožněno. ESLP i přes zvážení tohoto poměrně silného argumentu uzavřel, že **je nezbytné zohledňovat rozdílné právní kultury v jednotlivých státech jakož i odlišná právní pojetí ochrany života nenarozeného dítěte. Určení počátku lidského života tak výslovně ponechal na uvážení jednotlivých států.** Nadto však uvedl, že i pro případ, že by byla embryu (či plodu) přiznána ochrana práva na život dle čl. 2 Úmluvy, bylo by toto právo limitováno právy a zájmy matky.^[12] Tímto svým stroze konzervativním přístupem ESLP pouze utvrdil jednotlivé státy v tom, že i s narůstajícím zájmem o témata spojená s embryem (asistovaná reprodukce, či z opačného pohledu potraty) je dosavadní praxe vyhovující a odpověď na otázku právního statusu embrya, plodu a počátku práva na ochranu života delegoval na

úroveň vnitrostátní.

Závěr:

Cílem tohoto článku bylo především poukázat na to, že právo jakožto dynamický obor mající za cíl regulovat a reagovat na aktuálně řešená témata a problémy ve společnosti, není v této oblasti natolik flexibilní, aby odpovědělo na poměrně zásadní otázky spojené s asistovanou reprodukcí, jako je například právní povaha embrya a jeho ochrana. Přestože největší naději pro posun v objasnění řady sporných otázek vkládáme do rukou soudů, domníváme se, že pokračující, a to nejen odborné debaty na toto téma, mohou být významným impulsem pro úpravu právního pojetí embrya na poli právních předpisů.

JUDr. Lenka Příkazská,
advokátka, partnerka

Mgr. Sára Králová,
advokátní koncipientka

HSP & Partners advokátní kancelář s.r.o.

Vodičkova 710/31
110 00 Praha 1

Tel.: +420 734 363 336
e-mail: sekretariat.praha@akhsp.cz

[1] OTOVÁ, Berta, Drahomíra KŘENOVÁ, Ivan VOTRUBA a Romana MIHALOVÁ. Základy biologie a genetiky člověka. Praha: Karolinum Press, 2012. S. 170.

[2] S výjimkou situace, kdy se jedná o předcházení vážné dědičné nemoci, která je vázána na pohlaví.

[3] Úmluva o lidských právech a biomedicině: úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny : série Evropských úmluv - č. 164, Oviedo, 4.IV.1997 ; O zákazu klonování lidských bytostí : dodatkový protokol k Úmluvě na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny : série Evropských úmluv - č. 168, Paříž, 12.I.1998. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR, 2000. ISBN 80-85047-26-8.

[4] Zákon č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník, § 25.

[5] Ten, kdo se má narodit pokládá se již za narozeného, kdykoliv se jedná o jeho prospěch.

[6] § 167 zákona č. [40/2009](#) Sb., Zákon trestní zákoník

[7] ŠÁMAL, Pavel. § 167 [Nedovolené nakládání s lidským embryem a lidským genomem]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 2136, marg. č. 1.

[8] Zejména z důvodu předcházení vícečetného těhotenství.

[9] VALC, Jakub. Ochrana embrya a plodu v trestním a občanském právu. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2021, č. 1, s. 36-52

[10] Čl. 15 Ústavy Slovenské republiky říká: „Každý má právo na život. Ludský život je hodný ochrany uz před narodením.“

[11] Viz Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky ze dne 4.12.2007, sp.zn. PL ÚS 12/2001 Salvia Merit [online].

[12] European Court of Human Rights, Rozhodnutí ve věci Vo v. France ze dne 8. 7. 2004, Stížnost 53924/00, HUDOC: European Court of Human Rights [online].

© EPRAVO.CZ - Sběrka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Dokazování negativních skutečností ve sporném řízení](#)
- [Neoprávněný odběr elektřiny - překvapení vlastníka?](#)
- [Rodič u dítěte v nemocnici: právo na přítomnost neznamená bez dalšího právo na přespání na jip/jirp](#)
- [Pokuta za švarcsystém kurýrů Rohlíku potvrzena Ústavním soudem](#)
- [Metropolitní plán schválen. Je Váš projekt v bezpečí?](#)
- [Posouzení shody dle AI Act - zkušenosti z praxe](#)
- [Začínají soudy zohledňovat náklady podnikatelů při plnění právních povinností v oblasti e-commerce?](#)

- [Byznys a paragrafy, díl 35: Ručení za dluhy z podnikání u OSVČ a s.r.o.](#)
- [Bezpilotní systémy vlastní konstrukce v kategorii Specific: regulatorní požadavky a praktické aspekty](#)
- [Nefungující rozsah péče o dítě. Cesta přes využití terapie a dalších opatření podle ustanovení § 503 zákona o zvláštních řízeních soudních](#)
- [De iure traktor, de facto nákladní vozidlo, už ne tolik výhodná dualita](#)